

BUITEN

16^e JAARGANG N°. 34.

ZATERDAG 26 AUGUSTUS 1922.

Foto C. Steenbergh.

HET KASTEEL CORTENBACH TE VOERENDAAL.
DE VOORPOORT.

BUITEN

Geïllustreerd Weekblad
aan het Buitenleven gewijd

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

EURYALE, DE ONSTERFELIJKE. UIT HET ENGELSCH	
VAN CARLTON DAWE (10)	BLZ. 398
DE BLOEMENTUIN, DOOR N. V.	„ 399
HET KASTEEL CORTENBACH, DOOR J. VAN DER	
VENNE, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 397, 400—403
MADONNA, DOOR M. VAN KAMPEN	BLZ. 400
O, ZOMERZONNEDAG (GEDICHT), DOOR D. A. POSTEMA	BLZ. 403
BERGEN OP ZOOM (SLOT), DOOR MR. A. LOOSJES,	
GEÏLLUSTREERD	BLZ. 404—407
WAT IS INSTINCT? DOOR C. BINGHAM NEWLAND	
(VERVOLG)	BLZ. 407
DUITSCH STAANDE HERDERSHOND, ILLUSTRATIE	„ 408
BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.	

Men geheete alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74—76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten”. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

Tevens gelieve men achter op de foto's duidelijk aan te geven, wat ze voorstellen.

De uitgevers verzoeken beleefdelyk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Afzonderlijke nummers: Prijs 40 cts.

Uitgave van SCHELTEMA & HOLKEMA'S BOEKHANDEL
K. Groesbeek & Paul Nijhoff -AMSTERDAM-

EURYALE, DE ONSTERFELIJKE.

EEN ROMAN VAN HET HEDEN EN VERLEDEN.

Uit het Engelsch van CARLTON DAWE.

II) (Geautoriseerde vertaling).

ZOODRA het gordijn zich na het eerste bedrijf gesloten had, keek hij haar met een plagerigen glimlach aan en vroeg haar hoe zij het vond. „Het is een opmerkelijk treurspel”, zei ze. „Treurspel!” herhaalde hij. „Het is als een blijspel bedoeld. Waarschijnlijk heb je nog nooit zoo iets gezien?” „Nog nooit!” „Worden zulke vertooningen in Griekenland niet gegeven?” „Stelt het een feestelijkheid voor?” „Misschien; een echt Londensch feest. Vindt je onze nimfen en godinnen niet prachtig?” „Maar zij bekeek het publiek en bestudeerde dit aandachtig, ofschoon hij aan haar gezicht niet kon zien welke gedachten door haar brein gingen. Hij had haar gaarne doen spreken, had willen hooren wat zij van een en ander dacht, overtuigd dat haar opmerkingen ten minste de verdienste der originaliteit zouden hebben, maar tot zijn teleurstelling bleef zij zwijgen. In het midden van het tweede bedrijf was een dansspel ingelascht, waarin een aantal jonge meisjes in min of meer klassiek costuum meer of minder goed meewerkten. Toen hij zag, dat Euryale zich voorover boog en met alle aandacht er naar keek, bestudeerde hij scherp haar gelaat. Al spoedig zag hij een kleine rimpel verschijnen tusschen de fraai gewelfde wenkbrauwen, toen de eerste balletteuse op weinig gracieuze wijze over het toneel huppelde en draaide. Dadelijk schoot het hem in de gedachte, dat hij al beter had zien dansen en onwillekeurig dacht hij aan het vreemde toneel in het museum. „Dia!” riep hij, bijna onbewust uit. „Zij knikte. „Die vrouw kent er niets van.” De danseressen stelden nimfen voor; het toneel verbeeldde een boschpartij en de decorateur had er al zijn kunst aan besteed. Maar er ontbrak ziel aan. „Ja”, sprak zij, alsof ze zijn gedachte had geraden. „Dia zal hun leeren hoe de ziel hierin moet spreken.” „Ik denk

wel, dat ze dat zou kunnen,” gaf hij toe, al wist hij heel goed hoe ondenkbaar het was, dat Dia ooit op de planken zou verschijnen. „Zij zal het doen.” „Zal?” „Moet”. „Ik vrees, dat Dia daar niet veel kans toe zal hebben,” waagde hij op te merken. „Volstrekt niet”, zei ze, „het moet gebeuren”. En hoe moest dat wonder bewerkstelligd worden? Zij zag blijkbaar de moeilijkheden niet in, die een nieuweling zou moeten overwinnen. Dat was een van die gewone, alledaagsche dingen, waarbij haar geleerdheid haar niet hielp. Hij trachtte het haar duidelijk te maken, haar te doen begrijpen hoeveel hinderpalen overwonnen moesten worden. Bovendien was dit een van de eerste Londensche theaters in dit genre en de directeur een soort van verheven persoonlijkheid, die voortdurend door een gedisciplineerd leger omringd was, dat hem beschermde tegen ongewenschte indringers. „En wat zou dat?” vroeg zij. „Je hebt er geen idee van wat voor hooge oomes zulke heeren zijn. Men wordt niet eens bij ze ontvangen, als men niet heel hoog bij ze staat aangeschreven. Het zou net zoo gemakkelijk zijn met je ouden vriend Zeus zelf te gaan praten,” voegde hij er, ietwat spottend, bij. „Wij zullen met hem spreken”, sprak zij. „Laat hem hier komen.” „Hem hier laten komen!” herhaalde hij verschrikt. „Euryale, waak je of droom je? Ik zou net zoo goed den Koning van Engeland hierheen kunnen bestellen. Bovendien is hij misschien niet eens in het gebouw.” „Dat kan je wel te weten komen, niet?” „Zeker, als je dat verlangt.” „Ik verlang het”, zei zij. Hij ging in de couloir en vond daar een bediende. „Is mijnheer Chandos in het gebouw?” vroeg hij. „Hij was er zooeven, mijnheer”. „Brenghem even mijn kaartje alstublieft.” „Pardon, mijnheer, waar verwacht mijnheer u?” „De man was beleefd, sluw beleefd; hij had een bleek, bekrompen gezicht. „Dat komt wel in orde, als hij mijn kaartje ziet.” Hij stopte den man wat geld in de handen. „Ik zit in loge 4”. „Zal hij komen?” vroeg zij, toen Grange terugkwam. „Ik heb hem mijn kaartje gestuurd”, antwoordde hij ontwijkend. Of Mr. Herbert Chandos zou komen! De gedachte alleen deed hem lachen. Even later werd op de deur getikt. Robert sprong op om open te doen. Was het wonder geschied? De bediende gaf hem zijn kaartje terug met een slecht-verborgen glimlach van genoegdoening. „De complimenten van Mr. Chandos, mijnheer, en of u maar schriftelijk wil doen weten waarvoor u hem spreken wilt. Hij ontvangt niemand zonder voorafgegane afspraak”. Hij keerde zich tot Euryale en duidde door schouderophalen het vergeefsche van zijn poging aan. Zij stond plotseling op terwijl de kleine rimpel tusschen de wenkbrauwen duidelijk zichtbaar werd. Maar op haar gezicht was geen spoor van ontstemdheid te lezen. „Brenghem bij hem”, zei ze op haar koele, bevelende manier. „Ik durf niet”, zei de man. Zij keek hem aan; hij verbleekte eenigszins, als dat nog mogelijk was, en ging ze voor. Grange volgde om te zien hoe dat zou afloopen. Hij verwachtte een zonderlinge scène. Zij wandelde door de gangen en liep een breede trap naar boven op. De man stond stil voor een deur waarop „Geen toegang” stond en boog. Euryale liep hem voorbij, opende de deur en trad binnen. Grange volgde. De deur sloot van zelf. Aan het ondereinde van de kamer zat een man aan een lessenaar te schrijven. Toen hij ze hoorde binnenkomen, draaide hij zich om met een boos gezicht. Het was een grof, bleek gezicht, het gezicht van een man, die te veel genoten had van de genoegens van het leven en die daarvan thans de sporen vertoonde. Dun, grijs haar was zorgvuldig over een bijna kalen schedel heen gekamd. De man had kleine, harde oogen en heel kleine stukjes wenkbrauw. „Wat voor den...”, doordringende oogen waren vast op Euryale gericht. „Waarom zijt gij niet bij mij gekomen?” vroeg zij uit de hoogte. „Als ik het geweten had...”, antwoordde hij glimlachend, terwijl hij opstond en haar een stoel aanbod. Hij was een dikke, zwaar gebouwde man van middelmatige grootte, met een nog al sterke onderkin. Grange lette op de ongerustten op de prachtige vrouw die voor hem stond. Zij deed alsof zij het aanbieden van den stoel niet had gezien. „Waar-mee kan ik u van dienst zijn?” vroeg hij. Het was de oude, afgezaagde formule, die naar Grange's oordeel nooit minder te 'n beetje, want in den toon van zijn vraag lag een verontschuldiging. „Apis,” zei zij, „u kunt niets voor mij doen”.

„Dat spijt mij”. Hij scheen zijn zelfbewustzijn te herkrijgen, dat zelfbewustzijn, dat hij zooeven scheen te zullen verliezen. „Maar gij vergist u blijkbaar. Ik heet niet Apis”. „Zij maakte een handbeweging alsof zij die opmerking, als van geen belang zijnde, opzij schoof. „Ik heb het voornemen u van dienst te zijn”. „Werkelijk! Dat is heel vriendelijk van u. Ik ben u zeer verplicht.” Hij was zichzelf weer meester en op zijn manier geestig. Dit was blijkbaar een origineel. Maar zij had prachtige oogen en een allerbekoorlijkste mond en hij was een beroemd kenner van vrouwenschoon. Sprak niet de heele stad van zijn „Schoonheids-korps?” Zoo iemand moet zijn reputatie eer aan doen. „Het gaat om een zoogenaamden klassieken dans, Apis”, sprak zij. „Zoo, wat mankeert daar aan?” vroeg hij snel, daar zijn directeursgevoel dadelijk sprak. „Het kon moeilijk slechter zijn.” Van verbazing sperde hij zijn kleine oogjes wijd open. Zijn hoog geroemde klassieke dans, die in de heele pers met lof was ontvangen, kon moeilijk slechter zijn! Wat wou die vrouw eigenlijk? En wie was ze en waarom hoorde hij haar aan? „Dat is werkelijk vermakelijk”, zei hij. „Het is tragisch, Apis”. „Apis?” vroeg hij. „Wees zoo goed u te herinneren, dat ik Chandos heet”. Grange glimlachte fijntjes, daar hij zich plotseling herinnerde ergens gelezen te hebben, dat Apis de heilige stier der Egyptenaren was, die in Memphis vereerd werd. Mr. Chandos wist dat blijkbaar niet. „Ik zal u laten zien, hoe dit gedanst moet worden.” „Dat is inderdaad heel vriendelijk van u”. „Als ze niet zoo'n betooverenden mond had gehad, zou hij haar zonder veel complimenten verzocht hebben heen te gaan. „Niet, dat gij het verdient, Apis. Gij hebt een heiligschennis begaan.” „Vindt u? Laat mij u dan zeggen, dat mijn balletmeester de knapste van heel Londen is en mijn artisten de beste, die voor geld te krijgen zijn.” „Apis”, zei ze, „gij zijt hopeloos of zou het zijn, als ik u niet te hulp zou komen. Ik vrees, dat gij het a. b. c. van de kunst, die gij heet te dienen, niet kent. Gij zijt een charlatan, Apis, een bedrieger”. Hij stond op, sprakeloos van gekwetste waardigheid, en liep naar de deur. „Ik heb de eer u goeden avond te wenschen, mejuffrouw”, zei hij woedend. „Ga zitten, Apis”, zei ze. Hij keek haar aan, alsof hij zijn ooren niet kon gelooven. „Ga zitten”, herhaalde zij en wees op zijn stoel. „Ik wil u wel vertellen. . .” begon hij. „Maar hij ging zitten met een uitdrukking op zijn gezicht, waaruit duidelijk de verbazing sprak over wat hij deed. Hij, Herbert Chandos, die de heele Londensche pers achter zich had en een titel in het vooruitzicht, liet zich zoo bevelen, in zijn eigen schouwburg, door iemand, die hij nooit te voren had gezien en wier naam hij zelfs niet kende! „Apis”, zei ze, „uw dans is bijna waard gered te worden”. „Vindt u dat inderdaad! Dat is heel aardig van u! Misschien weet u niet, dat de heele Londensche pers heeft verklaard, dat 't het mooiste is, dat op dit gebied ooit op eenig tooneel vertoond is?” Hij zou nooit hebben kunnen zeggen, waarom hij zich verwaardigde haar nog te antwoorden. Het was niets voor hem om verontschuldigingen aan te bieden. Hij had in wie weet hoeveel jaren zich nooit verontschuldigd; dat lag niet op zijn weg. Al wat hij aan excuses gehoord had, was steeds van anderen gekomen. En toch trachtte hij zich zelf wijs te maken, dat hij zich amuseerde met haar brutaliteit. Als ze niet zoo'n mooien mond had. . . „Waaruit duidelijk blijkt, dat ze er net zoo weinig verstand van hebben als gij”. „Enfin, wat ontbreekt er dan aan — naar uw bevoegde meening?” vroeg hij, dom grappig doende. Die vrouw was werkelijk amusant en haar mond was betooverend. „De ziel ontbreekt er aan”. „De ziel!” herhaalde hij verbaasd. Zoo iets had hij nog nooit gehoord. Een ziel in het Burlington Theater. Mijn hemel, wat stond hem nu te wachten! „Ik zal u de ziel verschaffen”, sprak zij. „Uzelf?” vroeg hij. „Mijn dienaars”, antwoordde zij. „Uw dienaars?” „Dia, de dochter van Zeus en Themis”. Hij zag natuurlijk dadelijk uit welken hoek de wind woei. De vrouw was stapelgek. Grange bemerkte zijn gedachte en vond het tijd een woordje mee te praten. „Wij noemen haar Dia”, zei hij. „Haar eigenlijke naam is Minnie.” „O”, zei Mr. Chandos. „Miss Argos heeft haar de echte kunst geleerd. U moest haar eens zien dansen”. „Dat zou ik gaarne zien. Zou Miss Argos zoo goed willen zijn haar mee hierheen te brengen”. „U zult ons komen opzoeken”, sprak zij. „Ik!” Hij kon zijn ooren niet gelooven. Sinds hij — eeuwen geleden naar het

hem toescheen — kaartjes-verkoper in een theater was geweest, had nog nooit iemand hem een bevel gegeven. Dit was ongetwijfeld een der amusantste episodes uit een leven, dat rijk was geweest aan vermaak, en het had zoo iets heerlijk onwezenlijks, dat hij het inwendig prachtig vond. „U, Apis”. „Maar waarom noemt u mij Apis?” „Omdat gij Apis zijt”. „U vergist u inderdaad; mijn naam is Chandos. Ik dacht, dat iedereen dat wel wist”. „Maar iedereen weet niet, wat u vroeger geweest zijt”. Hij kreeg een kleur van toorn en verlegenheid. Men kan een grap met een Koning te ver drijven. Nu had Grange nooit gedacht, dat Chandos de echte naam van dien man was. Hij had er een flauwe herinnering van, dat hij hem wel eens anders had hooren noemen, maar de naam wilde hem niet te binnen schieten. Maar dit deed feitelijk weinig ter zake. Van meer belang was de vraag hoe Euryale zich voorstelde haar dwaas plan te kunnen uitvoeren. Het mocht waar zijn, dat Minnie gedanst had als een fee zoolang ze onder den onmiddellijken invloed van Euryale stond, maar dat zij op het tooneel zou kunnen gaan en dat alles zou kunnen doen zonder langdurige, grondige studie. was ondenkbaar. Het heele plan was te fantastisch en te dwaas, om er — buiten een gekkenhuis — een oogenblik ernstig over te denken. Toch scheen Euryale het niet voor onmogelijk te houden en — grootste aller wonderen! — zelfs Chandos scheen het ernstig op te nemen. „Gij zult morgen komen, Apis,” sprak zij, „om elf uur”. „Denkt u?” Hij glimlachte spottend. „Ik weet het”. Eén oogenblik keken zij elkaar in de oogen. In de zijne lag een brutale, onbeschaamde blik toen zij haar gezicht bestudeerden, die Grange onaangenaam trof. Een leelijke, begeerige blik. „U behoeft slechts te bevelen”, zei hij, een te nederige buiging voor haar makend. Zijn begeerige oogen dwaalden van haar gelaat naar haar fraai gevormd lichaam. Robert vond, dat zij er nooit statiger en mooier had uitgezien. Maar de manier waarop Mr. Chandos keek, beviel hem niet. „Apis”, zei ze, op den haar eigen kouden, bevelenden toon, „kijk mij aan.” „Ik zou altijd naar u kunnen kijken”, fluisterde hij met schorre, opgewonden stem.

(Wordt vervolgd).

DE BLOEMENTUIN.

Door de overvloedige regens der laatste dagen staan al onze planten er frisch bij, vooral de Dahlia's en Knolbegonia's zijn nu op hun mooist. Het neemt niet weg dat vele bloemen gesmet zijn; we zorgen dat deze geregeld en goed verwijderd worden evenals de uitgebloeide, daar deze anders tot zaadvorming overgaan en dit onnoodige sappen en krachten van de plant eischt. Onze Dahlia's moeten we nu, juist doordat ze zoo snel groeien goed bijhouden met knoppen en opbinden, anders zullen ze met slecht weer vele scheuten verliezen. Ook de zaai-Dahlia's geven reeds geruimen tijd volop bloemen. We kunnen n.l. de Dahlia's op drie wijzen planten. Ten eerste de z.g. landknollen, dit zijn groote overjarige knollen, die we zelf van het vorige jaar hebben overgehouden of bij den bloemist hebben gekocht. We kunnen echter beter stekken koopen; dit zijn jong gekweekte Dahlia's die de kwecker gestekt heeft van de landknollen en in potjes verder heeft gekweekt. Het eenvoudigste is natuurlijk deze potplanten te koopen en half Mei uit te planten in den vollen grond. Indien we dit jaar verzuimd hebben er eenige pompon Dahlia's bij te bestellen moeten we deze het volgend jaar beslist niet vergeten. Het zijn die kleine ronde gevulde Dahlia's, hoofdzakelijk in de kleuren paars, lila, rood, donker-bruin en oranje. Indien men van deze soort één kleur in één vaas zet biedt dit een pracht geheel. De derde manier van Dahlia's kweken is zaaien, en dit is voor een liefhebber ten zeerste aan te bevelen. Ik zaaide omstreeks begin Maart onder glas wat enkele Dahlia's. De plantjes groeiden al spoedig op en toen ze groot genoeg waren heb ik ze eerst verspeend en toen ze 5 à 6 c.M. groot waren zijn ze in de potjes gekomen. Zijn ze daarna flink gegroeid dan knijpt men de kop er uit en dwingt daardoor de plant zich meer en meer te gaan vertakken. Men moet ze steeds onder glas houden en flink water geven. Is het plantje half Mei goed doorgeworteld, dan wordt het zonder potje buiten geplaat in een goed bemesten grond. Men verwijderd de eerste bloemen en heeft dan begin Augustus volop bloeiende planten van zeker wel 1 M. hoog. Men treft er de mooiste kleuren onder en moet goed zorg dragen om de overtollige knoppen weg te breken.

14 Augustus.

N. V.

Foto C. Steenbergh.

HET KASTEEL CORTENBACH. OVERZICHT DER GEBOUWEN.

HET KASTEEL CORTENBACH TE VOERENDAAL.

BIJNA geheel verscholen tusschen hoog opgaand geboomte en struikgewas ligt dit kasteel aan den weg van Ten Esschen (Heerlen) naar Voerendaal in de nabijheid van dit station. Een laan, deels van denne- deels van eikeboomen, voert ons om de oude vijvers niet rechtstreeks naar het heerenhuis, doch naar den ingang der boerderij met monumentale poort en toren. Boven de poort bevinden zich de in hardsteen uitgehouwen wapens van baron Leon. J. F. J. de Lamberts-Cortenbach, 1sten burge- meester van Aken en lid van den grooten en kleinen raad aldaar, en van Marie gravin d'Aspremont-Lynden, zijne tweede echtgenoot. ☒ Langs den voorhof, waaromheen van drie zijden de boerderijgebouwen liggen, bereiken wij over de slotgracht het voorplein van het heerenhuis met zijne naar Franschen stijl aangelegde perken en fraaien berceau van witte berken en rozen. Achter goed bij het geheel passende boom- en heestergroepen verscholen liggen aan beide zijden de bijgebouwen. Aan de linkerzijde rijst een der grijze torens op van het oude kasteel, dat geheel is verdwenen. Deze is in Kunradersteen, een soort zandsteen, opgetrokken en heeft, zooals op de afbeelding op blz. 403 duidelijk zichtbaar is, nog kleine schietgaten. De eerste verdieping is met metselwerk overwelfd, waarboven zich nog enkele houten zolderingen bevinden; het gewelf was oorspronkelijk geheel dicht en de ingang bevond zich toen ongeveer ter hoogte van de nok van het nevengebouwde. ☒ De toren aan onze rechterzijde is bijna volkomen gelijk aan den vorigen, doch mist het gemetselde gewelf en is niet gerestau- reerd. ☒ Zooals op meerdere kasteelen in Zuid-Limburg, waar een der torens tot gevangenis diende, was ook deze vroeger vermoedelijk daarvoor ingericht. ☒ Het heerenhuis, dat met het voorplein en de twee oude torens geheel omgeven wordt door vischrijke vijvers, is een ruim 18e eeuwsch gebouw met twee aan de achterzijde gelegen vleugels. De met hard- steen omlijste ramen en de hardsteenen hoeken, alsmede het fraaie gevelfronton en mansarde dak, geven aan het geheel een rustig en toch afwisselend aanzien. In 1776 werd het vernieuwd door baron Georges de Lamberts-Cortenbach, kapi- tein in Spaanschen dienst van het regiment „Batavia” en later lid van den grooten raad van Aken. Hij liet toen zijn wapen met dat zijner echtgenoot Marie barones de Veider-Malberg in den timpaan van het fronton der voor- zijde aanbrengen. ☒ Behalve het reeds vermelde kleine park om het heerenhuis, waarin zich eene steenen bank met wapens bevindt, is er nog een tweede, dat men bereikt over een bruggetje bij een der oude torens en naar Engelschen trant aangelegd is, eveneens met mooi onderhouden perken en eenige oude boomgroepen. Door dit park leidt een uitgang met een eenigszins monumentaal hek naar de gemelde oprijlaan. ☒ Cortenbach met al zijn weiden, beemden, broek- en akkerland, waaraan het kasteel zijn naam ontleende, was een groot zgn. Wickrader leen van het leenhof van Valkenburg. Oor- spronkelijk verheven door Willem heer van Berghe, was het in 1381 in bezit van Gerard van Cortenbach, de stamvader van het machtige geslacht van dien naam. Verschillende leden daar- nit hebben de hooge ambten vandrassard en voogd van het land

van Valkenburg bekleed en ook was een tak heer van Helmond, een Brabantsch leen, waaraan de grondcijs van Helmond en Peelland was verbonden. Het leen kwam nadien in het bezit van Goswijn van Cortenbach, die het verbond tusschen Brabant en de landen van Overmaas in 1415 bezegelde, en daarna in dat van diens zoon Johan die wegens zijne echtgenoot Catharina van Berlaer heer van Helmond enz. was. Bij scheiding en deeling tusschen zijne kinderen kwam het aan zijn zoon Iwan, wiens dochter het vóór 1532 in huwelijk aanbracht aan Arnold of Willem van Berlo. ☒ Deze familie verkocht het vermoede- lijk vóór 1588 aan Walter de Draeck. Daarna is het door het recht van beschud, een recht krachtens hetwelk vast erfgoed door familieleden kon worden terug gekocht, in 1589 in bezit gekomen van Willem van Cortenbach. Zijne dochter Isabella-Anna huwde 23 Juli 1634 met Floris van Berlo en bracht Cortenbach ten huwelijk mede. In 1638 verkochten zij het goed aan generaal baron de Snetter voor 30,000 kronen. Deze, die den 27en Januari 1645 stierf, heeft de boerderij voor het toen nog bestaande oude kasteel laten bouwen. Een gedeelte hiervan met een der torens werd den 24 September 1864 door brand vernield, doch weer herbouwd. Thans is de geheele boerderij door den architect W. Sprenger, voor de tegenwoordige eigenares, de Maatschappij „Bergerode”, gerestaureerd. ☒ In 1678 werd het kasteel bewoond door Anna Lucretia barones von Snetter, gehuwd met Johan Enno baron von Bautze. Diens broeder Flavius-Marcus von Bautze, kanunnik van het stift van O.L. Vrouw te Aken, kocht het goed van hem voor 16,000 rijksdaalders. Doch, daar deze dit bedrag niet bijeen had, liet hij het kasteel en de goederen bij akte van den 26en Juli 1682 over aan Herman Lamberts uit Aken. Deze familie Lamberts, na hare verheffing in den adel in 1686 de Lamberts-Cortenbach genaamd, bleef tot 1874, toen ze in rechte linie uitstierf, in het bezit van Cortenbach. Door het huwelijk der weduwe van den laatsten afstammeling kwam het in bezit der familie Lambrechts, en thans behoort het heerenhuis aan L. Florin-Lambrechts, de Cortenbach en de boerderij met de uitgestrekte landerijen aan de Maatschappij „Bergerode”.

JOS. VAN DE VENNE.

MADONNA.

ZE vulden bijna de heele coupee. Pa, Ma, tante Jet, Dolf, Fietje, Theo en Loes. De netten boven hun hoof- den waren volgepakt met valiezen, doozen, manden, jassen en alles wat tot een uittocht in de zomervacantie naar buiten behoort. Pa had een drukke zaak en was er eens uitgebroken, tante Jet, onderwijzeres, had va- eenige dagen met goed gevolg eindexamen gym. had gedaan en zich al volop student gevoelde. Fie was op de H. B. S. zochten nog de lagere school. Ma, dankbaar dat ze goed en wel op reis waren, genoot wel het meest van het uitstapje en ze verwachtte veel van de rust daar buiten. Het doel van de reis was de molen en 't muldershuis, waarvan Pa eigenaar was,

waaraan hij eenige kamers en een waranda had laten bouwen, ten gerieve van zijn naar buiten snakkende familie. Dagen, weken te voren, waren plannen gemaakt, door ieder van 't gezelschap, naar gelang van leeftijd en kunne. Pa wilde zijn bezitting terdege nazien, Ma hoopte eens lekker te rusten, lezend in een luien stoel onder den noteboom, tante Jet verheugde zich op de groote fietstochten met Dolf en Fie. Dolf dacht aan zijn zomermeisje en of hij het nog met zijn waardigheid overeen kon brengen, om Madie van den molen, zijn zomersche hulde te betuigen, Fie dacht ook aan Madie als een heel gezellige, bescheiden, luisterende vriendin, naar Fie's stadsche verhalen. De tweelingen verheugden zich op alles en allen, omdat het buiten zou zijn, buiten op de groote hei en den hoogen molen, op Bart den knecht, de schapen, de konijnen het paard en op de bessen die rijp en de appels en peren, die nog niet rijp waren, maar toch al wel gegeten konden worden. O! 't was alles heerlijk en Madie zou met hen spelen.

Loes, nadat ze zachtjes met Theo had gesmoesd, en achter haar hand gelachen had, vroeg plotseling met haar hooge stemmetje (dat kind was altijd zoo aanstellerig):

„Zeg Dolf, zou Madie ook aan den trein zijn? O, kijk Dolf eens een kleur krijgen!”

„Zanik nou niet, wat kan mij dat wicht schelen!”

„Niet steeds is de liefde bestendig van duur,” reciteerde tante Jet.

„Moppig!” nijdigde Dolf, draaide zijn rug naar 't gezelschap, en tuurde belangstellend het raampje uit, alsof hij iets zeer merkwaardigs zag.

„'t Zal me benieuwen,” zei Loesje, en zij en Theo verdrongen elkaar aan 't raampje, om als de trein stil hield, de primeur te hebben van Madie.

„Ze staat er, ze staat er,” riepen ze, voor de trein stil stond. „Madie, Madie!” gilden ze.

Even daarna stapte 't gezelschap uit de coupee en rumoerde luid over 't stille perron, waar Loes een meisje van ongeveer achttien jaren om den hals vloog en daarna aan haar arm hing, alsof ze bang was haar te zullen verliezen.

„Daar heb je onze Madie, hoe gaat het kind?” vroeg Mijnheer vaderlijk.

„Dag Madie!” Tante Jet gaf Madie een zoen.

Fietje wist niet recht, zou ze Madie een zoen geven, zij zelf voelde zich haast een dame; „dag Madie”, 't bleef bij een hand.

Theo maakte het Dolf niet heel makkelijk, zich ongedwongen voor te doen, door op zijn hartelijken jongensgroet dadelijk te laten volgen:

„Zeg Madie, Dolf is verliefd op je.”

Zoo nonchalant mogelijk groette hij:

„Dag Madie,” en nam verder geen nota van de lieve verschijning.

„Wel Madie, wat zie je er goed uit; lief, dat je ons komt halen, vader en Moeder goed?” Zonder antwoord af te wachten keerde Ma zich naar tante Jet, die zoo overdreven luid verkondigde, dat Madie altijd nog 't zelfde Madonnakopje had, zoo geheel passend bij de stille omgeving. 't Was een heele bedoening, voor alle bagage geregeld was en de fietsen uit den goederenwagen gehaald waren.

„Madie, kom je op mijn step?” vroeg Theo, toen ieder tot de overtuiging kwam, dat alleen Madie te voet den heelen tocht naar den molen zou moeten ondernemen.

„Da's te zot, je fiets is veel te klein, dan kan ze beter bij Dolf achterop”, en zoo was Dolf door Mama zelf aangewezen, Madie dezen ridderdienst te bewijzen, en een jolig troepje menschen fietste vroolijk babbelend, joelend en lachend den weg op naar de hei, waar eenzaam op den grooten heuvel de molen stond.

„Ma, ruik toch eens, je ruikt gewoon het dennebosch, zalig!” riep Fie, toen ze

Foto C. Steenbergh.

HET KASTEEL CORTENBACH. HET HEERENHUIS, ACHTERZIJDE.

voor in den stoet, den weg dwars door de hei opreed.

Tante Jet was geheel verdiept in 't heerlijke buiten zijn, haar hoed had ze aan het stuur gehangen, de wind joeg haar sluike haren, die te kort voor haar kapsel waren, als een verward kluwen om haar hoofd, de mouwen van de dunne blauwe blouse fladderden als waren 't vleugeltjes, ze voelde zich weer jong, niettegenstaande haar veertig jaren, en evenals de jongeren juichte ze bij 't zien van den molen, dien de lage zon met een lichten gloed overgoot en waarvan de wieden krakend draaiden, vroolijk hun een welkom toewuifden. Pa en Ma kwamen langzaam achteraan getrapt, bedoord nietend van de veilige rust en de verre uitgestrektheid van de diep bruin fluweelen heide. Goddank, dat het hier nog niet ontgonnen was.

Voor 't muldershuis stonden de mulder en zijn vrouw, als een spannetje uit den ouden tijd, zoo rustig kalm, als de plek waar ze woonden. Zij nog met kornet en wit gebloemd lint daarom heen, het eenvoudig bruine kleed met lage bonte schort, hij wit bestoven in zijn werkpak, de pet op een oor. Als een wervelwind kwamen de gasten druk roepend, groetend, en als een stortvloed de vragen die ze lachend trachtten te beantwoorden; 't was, alsof plotseling huis en hof veranderd waren; in de kalme gelijkmatigheid was een bres geschoten, tot ver klonken de stemmen over hei en bosch.

„Haha, doar bint ze”. Bart de muldersknecht klapte in zijn handen, zette ze daarna als een trechter aan zijn mond en riep luid van den ommegang af: „Wie komt er bie mien?”

„Bart! Bart! ha Bart!” en weg stormden de jongeren en zelfs tante Jet, die Dolf en Madie den heuvel moesten optrekken, verdween in den molen; die heerlijke geheimzinnige molen, met zijn duistere hoeken, zijn katrollen, zijn kleine gluurraampjes, zijn griezellig gekraak en Bart, die daar bij hoorde. Daar zaten ze op de meelzakken en Bart nam

Foto C. Steenbergh.

HET KASTEEL CORTENBACH. DE VOORHOF.

ze in verhoor, zooals ieder jaar, zoolang hen heugde.

„Wor ie noe pefester? Da ha'k altied wel van oe edacht,” vroeg hij den aanstaanden student, en zonder antwoord af te wachten richtte Bart zijn belangstelling op tante Jet. „Nog altied geneen an den hoak esloagen? de manlu weet nie wa ze mist, nee da weet ze nie.”

Tante Jet lachte even hard als de jongeren om Bart's grappen; ze had die zelfde vraag al jaren gehoord hier op den molen.

„En ie nuffenstein,” wende Bart zich tot Fietje, „wa mut ie, schoolmanzel? of denk ie ook al an de jongens? Pas mien op, kiek uut oe oogen, getrouwd, berouwd.” Fietje eenigszins beleedigd, vond dat Bart daar niets mee te maken had.

„Die deerns, die deerns,” sprak Bart ernstig, „ik waarschouw Maria altied, moar in de stad is 't nog veul slimmer, de duvel geet rond in en schaopevach, denk doaromme.”

„En nu wij Bart, toe, nu ik ook,” verzocht Theo om een vermaning.

„Jelu met oe tweeën bint nog snotneuzen, a'j niet oppast dan grujie op veur galg en rad; is 't noe goed?” en tegelijkertijd neemt hij een handje vol meel en strooit dat over 't gezelschap uit.

„Noe ku'j wèten as da'j in den meulen wassen, en moak alle-gaar da'j vort komt, 't is ètenstied, ik zette de boel stop; blief ie mien moar helpen dan loat ik oe beiden in de mande noar benejen zakken,” beval hij den tweeling.

Dat was de grootste, griezeligste pret, zoo tusschen hemel en aarde te zweven, zachten onder in de diepe mand gedoken, het dikke touw knarsend om de katrol, naar beneden te zakken en 't gezicht van Bart boven aan het luik, de hand aan het touw. O, dat was zoo iets heerlijks, dat de tweeling niet graag zou missen, en gichelend klauterden ze de diepe mand in. Het stille muldershuis, anders zoo ingetogen, zoo zedig, met zijn ringetjes-gordijnen keurig in de plooiën, daaronder de neteldoekjes voor den inkijk, alles zoo precies in de punten, stond daar als met opgetrokken wenkbrauwen; hoog hadden de kinderen de gordijnen opgehaald; de voordeur, die in gewone tijden nooit open kwam, stond wagenwijd, en ieder liep in en uit, want er was veel te kijken binnen en buiten. De mare, dat de koe gekalfd had, lokte de familie naar den stal; lachend hitste Theo de kalkoen op, die deed of hem alles toebehoorde, zijn veeren boos opzette en de roode lellen pot-sierlijk heen en weer schudde; klok, klok, stapte de kloek over 't erf met deftige kalmte haar kuikens achter zich aan, statig vlijde ze zich op den grond en piepend kropen de kleintjes onder de vleugels; daar zat ze met een air van „kom der aan, als je durft.” O! er was zooveel te zien, 't paard met het veulen, de groote grijze konijnen en de kleine schatjes, en daar kwam Gart Jan aan met de meelkar en pikte de tweeling op om ze boven op de zakken mee naar den stal te rijden.

Madie dekte de tafel onder den noteboom, zorgend liep ze van 't huis naar buiten, ze was zoo gelukkig, dat er leven was gekomen in de groote stilte rondom, en haar gezichtje straalde van blijdschap. Ze hield zooveel van allen, van wien het meest, dat wist ze niet; konden ze toch altijd hier blijven!

„Daar is onze kleine Madonna weer aan 't zorgen,” riep tante Jet van verre, „kind, wat is 't hier heerlijk.” Ze plofte moe, warm op een stoel.

„Ja,” zei Madie met een vriendlijk knikje, „maar anders is 't hier zoo stil, zoo stil, dagen hoor je soms niets, en als 't hard waait, dan fluit en giert de wind en blaast, dat je er bang van wordt als 't donker is, en dan als 't regent, altijd regent en de lucht is grauw en zoo grijs; ik denk niet

dat de juffrouw 't hier 's winters prettig zou vinden.” „O! ja Madie, ik houd zoo van de eenzaamheid.”

Madie schudde ongeloofig haar hoofdje.

„Maar de juffrouw is hier nog nooit alleen geweest, van 't winter, toen Moeder ziek was en toen dat et zoo sneeuwde, toen was 't zoo stil. Toe juffrouw, kom van 't winter eens bij ons.”

Madie keek opeens zoo vreemd; „ja, ze was precies een Madonna,” dacht tante Jet.

„Morgen gaan we naar 't dennebosch fietsen, Madie, ik zal vragen of je op mevrouw's fiets mag, dan ga je mee.”

Madie's gezichtje was opeens geheel zonneshijn en, vlug als een lief mooi meisje wezen kan, liep ze en regelde de stoelen en vulde de schalen met allerlei heerlijkheden; „die stadsmenschen wisten wel wat lekker smaakte, zoo was 't nu ieder jaar; zou de koningin ook altijd zoo eten? misschien nog meer en nog fijner,” dacht Madie.

Den volgenden morgen „vroeg”, zei tante Jet, en 't was al tien uur, Madie moest er om lachen, fietsten ze met hun vierren naar 't dennebosch; daarvan wilden ze dit jaar nog genieten, Pa liet het in 't najaar hakken.

„Zonde,” vond Fietje. Pa gaf niets om natuurschoon, verderop had hij ook al een stuk laten ontginnen, en daar stond nu graan, doodzonde. Dolf dacht, dat het Papa heel wat op zou brengen, 't kwam hem te pas aan de academie.

Hoe 't kwam, dat wist Madie niet, maar opeens reed ze met Dolf vooruit, tante Jet en Fie kwamen achteraan; ze reden stiltzweigend naast elkaar. Hij wist eigenlijk niet goed, hoe de afgebroken vriendschap weer op te vatten. Van terzijde keek hij haar eens aan, ze was nog net dezelfde als 't vorig jaar, wat zou zij mooi zijn, als ze eens was gekleed als Fietje, 't was alles zoo stijf wat ze aan had, zoo dik.

„Waarom kijk je naar me?” vroeg ze opeens, „is er iets niet goed?”

„Ik dacht eigenlijk, hoe oud je was, Madie.”

„Dat weet je best, verleden jaar heb je me op mijn jaardag nog een boek gegeven, 't is altijd net als jelui hier zijn.”

„Wat moet je nu hebben, Madie?”

„Niks, niks as een fiets.”

„Zou je wel eens bij ons in de stad willen komen? niet zooals je komt met Moeder een halven dag, maar een poos?”

„Ik weet niet,” zei Madie bedeesd, „als ik weg móést, dan zou ik niet willen en toch zou ik wel eens weg willen.”

„Als je nu eens met iemand trouwde waar je veel van hield en die woonde in de stad, zou je dan willen?”

„Waarom zou hij dan niet bij vader in den molen kunnen komen, daar is werk genoeg; nee, dan zou ik maar weer naar den molen verlangen,” zei Madie droomerig, „ik denk, dat de molen zou wenken met zijn wieken, kom, kom, kom, nee dat zou niet gaan, ik zou te veel verlangen.”

„Maar ieder kan toch geen mulder worden,” lachte Dolf, „je bent een raar meisje.”

„Dan wil ik maar niet met hem trouwen,” zei Madie als opgelucht.

„Hoe oud word je de volgende week?”

„Achtien; ik word 't volgend jaar aangenomen,” vertelde ze als iets zoo gewichtigs, zoo iets voornaams, iets waarbij je heel ernstig moest kijken; 't was de moeilijkste stap van je leven, ze hoopte dat ze met een goed geweten de vragen uit den catechismus zou kunnen beantwoorden; die o.nderlingen stellend.

„Nee,” zei Dolf, die 't gesprek tamelijk vervelend vond. „Waarom niet?”

Foto C. Steenbergh.

HET KASTEEL CORTENBACH.
HOEKTOREN EN GEZICHT OP DE VOORGEBOUWEN.

„Daar doe 'k niet aan". Dolf schudde zijn hoofd en glimlachte; wat was ze een echt buitenkind.

„Da's gek," zei Madie.

„Kom maar eens bij ons, als 't winter is, Madie"; hij wilde juist uitweiden over al de heerlijkheden, die haar daar zouden wachten, toen de booze stem van Fie hun in de ooren klonk:

„Wat zijn jelui vervelend, waarom rijden jelui hard vooruit; 't is een gejaag, laten we hier wat gaan liggen tegen 't koren aan."

„Hè," zei tante Jet, „jammer, alweer zoo'n ontgonnen plek."

„Nee mooi, dan kan de molen malen, ik wou, dat de heele hei wit van de boekweit stond en haver en garst daartusschen," riep Madie luid, „de hei is dood en zoo triestig, als de zon niet schijnt, je weet niet hoe dood ze kan wezen, als een groot, groot graf."

„O Madie, wat ben je weer raar, kom bij ons liggen, zalig in de zon." Fietje strekte zich langzaam voorover, haar hoofd op haar armen, tante Jet plofte neer en Dolf lag languit, zijn gezicht naar boven, pal in de zon.

„Hoe is 't mogelijk," dacht Madie, „'t was nog in den morgen, ze waren pas het bed uit."

Ze verveelde zich, nameen strootje en kriebelde Fietje in haar blanken blooten hals; wat had die weinig goed aan. Madie zag tot diep in haar rug, ze was haast naakt.

„Schei uit," kribde Fietje boos.

„Zalig," galmde tante Jet, zich rekkend, languit. 't Was vervelend, dacht Madie; was ze maar aan den molen gebleven, ze sliepen alle drie. Voorzichtig stond ze op, de tijd duurde haar lang; ze zou de korenbloemen plukken, een krans vlechten, en die zachtjes op Fietjes hoofd zetten, terwijl deze sliep.

Ze liep rondom het korenveld en zocht de blauwe bloemen, die welig tusschen de schrale rogge stonden. Haastig repten haar kleine handen zich, bloem na bloem vlocht ze achterelkaar en op haar teenen sloop ze en legde 't kransje op Fietjes hoofd en nog bleven ze liggen slapen. 't Duurde haar te lang. Als ze eens alleen terug fietste. Ze stond al om haar voornemen ten uitvoer te brengen, toen plots in één sprong Dolf overeind stond, haar pakte en onverwacht een kus op haar wang drukte.

„Foei!" zei Madie en haar groote oogen keken zoo verschrikt. „Ik ga naar huis." Ze nam haar zakdoek en veegde de plek, als iets zondigs, waar hij haar gekust had. „Foei!" en boos wreef ze steeds de gekuste plek. Tante Jet werd geuwend wakker, kwam zuchtend overeind en zag het roode gezicht van Madie, en Dolf naast haar.

De kinderen moesten toch niet te ver gaan. „Kom Fie, we fietsen verder."

Den verderen tocht waakte tante voor te groote toenadering en bleef constant aan Dolf's zijde.

Madie was stil; toch een saai buitenkind, vond Fie.

's Avonds — tante had al op heete kolen gezeten, de familie bleef steeds compleet, en ze had dingen te bespreken alleen met haar broer en schoonzuster — waren eindelijk de jongeren naar alle richtingen getrokken, en zaten ze met hun drieën onder den noteboom. Mama haakte, Pa zat in de luie rietenstoel met de houding van een ijverig courantenlezer. Tante Jet zuchtte, bij wijze van inleiding, Ma haakte verder haar ingewikkeld telpatroon, Pa ritselde met zijn courant, waardoor voor hem de zucht verloren ging. Tante Jet zou in vrede maar op den man af, haar vermoedens, haar raadgevingen uitspreken.

„Ik moet jelui beiden eens even lastig vallen, ergens op

attent maken." Mijnheer Heideman legde gelaten zijn nieuwsblad neer en zette een gezicht vol luisterende welwillendheid. „Zeer verplicht Jet, ga je gang."

Mevrouw haakte al tellend voort, knikte vriendelijk ten teeken, dat ze hoorde.

„Denk nu niet dat het bemoeizucht is, maar ik voel me verplicht jelui er op attent te maken; ik geloof namelijk, dat Dolf niet meer die aardige, vriendschap, die eenvoudige vereering van vroegere jaren voor Madie heeft. 't Zou voor 't meisje jammer zijn, als ze zich wat in 't hoofd haalde, waarvan niets kan komen. Misschien kon je Dolf daarover eens spreken."

„Die kleine Madonna, 't is om te lachen. Jet haalt zich weer een roman in 't hoofd," lachte Ma.

Pa draaide lachend zijn snor op, hield zijn sik met zijn hand omspannen en gluurde ondeugend naar tante Jet.

„Maak je maar niet ongerust, Madie is net als haar moeder; als je wist, hoe 'n groote vereering ik vroeger voor Mientje had, ze heette ook Marie net als Madie, die jij zoo omgedoopt hebt, maar toen was 't Mientje Meinders; mijn vereering had geen

vat op Mientje, ze trouwde bij de oudelui in, zette de kornet op en is de beste van alle huisvrouwen voor dien goeien Gasteveld.

„Jet, wees wijzer, je bent zwaar op de hand; laat de jeugd leven, Madie is nog een kind, de volgende week wordt ze achttien, ze krijgt een fiets van ons cadeau, die heeft ze liever dan een vrijer. 't Volgend jaar neem ik Dolf mee op reis, laat de kinderen nu maar."

„Lichtzinnig, in één woord lichtzinnig," vond tante Jet.

Ma haakte tellend voort en vond het geval niet interessant genoeg. „Kinderen."

„Bovendien, ik geloof," begon Pa weer, „bij zoo'n meisje als Madie, zoo'n kleine Madonna niet aan intrigue." Rustig nam hij zijn courant weer op en las verder.

„Weet je, dat Henri overmorgen komt?" vroeg Ma, „dan zul je geen angst meer voor Dolf behoeven te hebben, die twee zullen wel wat anders te doen hebben, als kleine meisjes het hof te maken."

Tante Jet klaarde op. Henri, dat was nog eens een mensch om mee op te schieten. Een flirt was 't, ja; maar je wist van te voren, wat je aan hem had; haar oude hart

klopte sneller als ze aan den jongen man dacht.

(Wordt vervolgd).

M. VAN KAMPEN.

O, ZOMERZONNEDAG!

't Gewelf staat hoog en blauw. In felle schijning brandt de zomerzon rondom. In trilling ligt de lucht zwaarwegend op het land, dat zwoegend hijgt en zucht in laaien zonnebrand, die gloeit aan allen kant.

Hel-blikk'rend ligt de sloot, met pluimig riet omrand, waardoor soms 't windje rilt met lisp'lend zacht gerucht. 't Is stil in 't rond. Alleen raast in zijn wilde vlucht heel ver een spoortrein heen door 't zonnig zomerland.

O, Zomerzonnedag, die met uw stilte mij omringt, en door uw gouden glanzen 't harte blij ontroert, hoe heb ik u en uw verheugening

verlangd! Hoe heb ik u gewenscht, toen wind-gegrom de boomenkruin kil-huiv'rend doorvoer, alom de sneeuw of regen joeg, of trieste nevel hing.

D. A. POSTEMA.

Foto C. Steenbergh.

HET KASTEEL CORTENBACH.
DE LINKER HOEKTOREN.

BERGEN OP ZOOM.

(Slot).

HERHAALDELIJK moest de arme stad in den aanvang van den tachtigjarigen oorlog ondervinden, aan welke gevaren de nieuwe toestand haar blootstelde, die haar binnen enkele jaren tot een gewichtigen militairen post aan de zuidelijke grenzen van het zich vrij-worstelende Noorden had gemaakt. Toch wist zij glansrijk de aanvallen te doorstaan, die in 1581 en 1588 Parma, in 1597, 1602 en 1605 Albert van Oostenrijk op haar ondernam. En ook Spinola, die in 1622, gedurende vier maanden de veste belegerde, wist haar niet te bemachtigen.

Bergop Zoom hout zich vroom
't Stut de Spaansche scharen;
't Heeft 's Lands boom end'
sijn stroom
Trouwlijk doen bewaren.

☞ Zoo klinkt het juichend in het lied uit Valerius' Gedenckclanck, waarin dit beleg en 't daarop gevolgd ontzet der stad wordt bezongen, en dat vooral door zijn prachtige melodie een onzer bekendste oude volksliederen is gebleven. ☞ In 't ramspoedige jaar 1672 was de stad dusdanig versterkt, dat Lodewijk XIV van pogingen om haar aan te tasten afzag. En van 1688 tot 1712 bracht Menno van Coehoorn haar verdedigingswerken in nog geduchter staat. . . . Zij werd toen voorzien van tien bolwerken en een en twintig ravelijnen en lunetten; dat alles omringd door grachten, waarvan die aan de zuidzijde in normale omstandighedendroogwaren, doch onder water gezet konden worden. Ten zuiden lag een versterkte linie, „Kijk in de Pot” geheeten, en de haven werd beschermd door een schans van vijf bolwerken. Wat later, in 1727, werd aan de noordzijde der stad nog een versterkte linie aangelegd, die zich, mede door onderwaterzetting, tot Steenberg uitstrekte. Het water kon trouwens aan alle kanten worden te hulp geroepen, om de stad onneembaar te maken. Zoo dacht men tenminste. Maar in 1747 bleek dat men zich vergist had. Gedurende acht weken werd zij in dat jaar door de Franschen onder Graaf von Löwenthal zoo hevig beschoten, dat een vierde gedeelte harer gebouwen verwoest werd. Vooral het centrum der Stad, tusschen Zuivelstraat en Engelsche straat, moest het ontgelden. Het bovenste deel van den toren der Groote kerk werd stuk geschoten, en de kerk zelve jammerlijk geteisterd. Nadat von Löwenthal, een te Hamburg geboren Duitscher, die achtereenvolgens Oostenrijk, Polen, Rusland en Frankrijk diende, op deze wijze den schrik er in gejaagd en de burgerij tot wanhoop gebracht had, liet hij de vesting in den nacht van 15 op 16 September onverwachts bestormen, en slaagde er in haar te veroveren, wat hem den maarschalks staf bezorgde. Vier en twintig uren lang hield de vijand toen op beestachtige wijze in de veroverde stad huis. ☞ De inneming van het onneembaar geachte Bergen op Zoom had een der schoonste

bladzijden van de Fransche krijgsgeschiedenis kunnen beslaan — voor zoover in een krijgsgeschiedenis van „schoone” bladzijden sprake kan zijn. Maar de wijze waarop stad en burgerij toen zijn mishandeld, maakt haar tot een der meest bezoedelde. ☞ Eerst bij den vrede van Aken, in 't einde van 1748, werd de stad door de Franschen ontruimd, en langzamerhand werd, met krachtige hulp van de Staten, aan 't werk gegaan, om de beschadigde en verwoeste huizen te herstellen en op te bouwen. Vrezende dat een dergelijke ramp de vestingstad nóg wel eens zou kunnen treffen, deed men de meeste nieuwe huizen minder solide optrekken dan de vernielde waren geweest. ☞ In 1794 kwamen de Franschen weder voor de wallen. Maar een nieuw beleg bleef der burgerij bespaard:

weldra gaven de Staten last, de poorten voor den vijand te openen. In 1814 is nog ernstig tusschen Franschen en Engelschen om het bezit van Bergen op Zoom gevochten, zonder dat de stad hierbij echter belangrijke schade leed. Maar een groote ramp teisterde haar weder in 1831, door het springen van het kruitmagazijn „Stoelemat” nabij de Gevangenpoort. Tal van huizen werden toen weder vernield en ook vele menschenlevens gingen verloren. Maar daarna is voor de zoo vaak beproefde stad een tijd van rust aangebroken. En vrees voor een beleg behoeft zij niet meer te koesteren, sinds in 1873—'74 hare eens zoo beroemde vestingwerken zijn gesloopt. Waarom zoo heel weinig — niets dan een door water omringd ravelijn ten noord-oosten der stad — van het werk van Menno van Coehoorn behouden is? Waarschijnlijk werkten 19de eeuwse slooplust en vrees, dat Bergen op Zoom tóch nog voor een vesting zou worden aangezien, hier hand in hand. ☞

De reiziger, die per trein Bergen op Zoom bezoekt, krijgt aanvankelijk van de stad geen erg prettigen indruk. Het stationsgebouw ziet er van buiten onooglijk uit, en het stationsplein, dat nauwelijks plein kan heeten, is rommelig en ongezellig. Ook de stationsstraat, door grauwe huizen omzoomd, ziet er niet prettig uit. Bij 't begin van de oude stad staat een groote nieuwe katholieke kerk, de St. Josephskerk, waarvoor sinds korten tijd een standbeeld

van Jezus prijkt, op welks voetstuk we eenige wapenschilden aanschouwden benevens de woorden: „Suo Regi Civ. B.S.” (de burgerij van B. O. Z. aan haren Koning), en dat door fleurige, roode pelargoniums is omringd. Voortgaande bereiken we door de Zuivelstraat al spoedig het centrum der stad, de aardige markt, waaraan, behalve het reeds besproken stadhuis, de toren der historische St. Lambertuskerk oprijst achter eenige huisjes, die grappig-popperig afsteken tegen zijn grauwen romp, die, nooit voltooid, van een onaantrekkelijk bovenstuk is voorzien, dat de aardige renaissancespits, in 1747 verscholen achter de huizen, is een aan de H. Maagd gewijde katholieke kerk, die blijk geeft gebouwd te zijn in een tijd, waarin ook op 't gebied van kerkbouw de smaak niet sterk

Foto C. Steenbergh.

DE TOREN VAN DE ST. LAMBERTUSKERK TE BERGEN OP ZOOM, GEZIEN VAN DE MARKT.

Foto C. Steenbergh.

RAVELIJN AAN DE NOORDOOSTZIJDE VAN BERGEN OP ZOOM,
EENIG OVERBLIJFSEL VAN DE DOOR MENNO VAN COEHOORN
AANGELEGDE VESTINGWERKEN.

ontwikkeld was. En in 't midden staat een muziektent, die er met haar rijken tooi van kleurige petunia's allervrolijkst uitziet. ☒ Waarom deze Markt zoo aangenaam aandoet? Zeker niet door de haar omringende huizen, die, als al te veel in deze stad en deze streek, bepleisterde of beschilderde gevels toonen, die bovendien niet door schoone lijnen uitmunten; de muziekschool aan de zuidzijde is in dit opzicht zelfs eenigszins hinderlijk. Het zal wel in de allereerste plaats komen door haar beslotenheid, en dan door haar zachtkenen rijzen naar het zuiden. Verder dragen de stoere toren, ondanks haar leelijke top, en het Stadhuis, ondanks zijn verdoodschten gevel, het hunne er toe bij. ☒ Voor de meeste straten geldt iets dergelijks. Mooie gevels zijn er nauwelijks te bespeuren, de leelijke overheerschen. Maar toch hebben zij veelal iets prettigs, zooals zij een weinig klimmen of dalen, lichtelijk kronkelen en draaien. Wat zal deze stad vroeger schilderachtig zijn geweest, vóór de vijanden en de ramp van 1831 haar topgevels vernielden! En wat kan het hier weer aardig worden als men de onooglijke gevels door smaakvoller vervangt! ☒ Iets schilderachtigs heeft zij nog aan de havenzijde. Het havenkwartier, ten westen der Gevangenpoort, heeft een geheel ander, meer Zeeuwsch karakter; het zal wel voornamelijk de smalle haven zijn, die dit bewerkt. 't Schijnt dat ook de bevolking hier meer Zeeuwsch geaard is; hier woont de meerderheid van het Protestantsche gedeelte der Bergen op Zoomenaren, dat ongeveer 1/5 van de uit 20.000 zielen bestaande burgerij uitmaakt. Een mooi kijkje heeft men van de Haven op de 17de eeuwse Schippersbeurs en de straatjes aan weerszijden, die door den ingang van het Markiezenhof en de Gevangenpoort als 't ware worden afgesloten. Bij „den Ham”, waar het havengedeelte binnen de vroegere omwalling, eindigt, staat een groot gebouw, voorzien van vele ramen met kleine ruitjes, de kazerne Arsenaal, wier toegang aan voor- en achterzijde, met een rijkbewerkte 18e eeuwse omlijsting is gesierd, waarop allerlei krijgstrofeën prijken, benevens het wapen der Zeven Provinciën, waarboven men in de 19de eeuw in een onbewaakt oogenblik een koningskroon aanbracht; dit is het oude „Groot Arsenaal”. Fabrieksgebouwen benemen hier het gezicht op de Schelde, die toch niet veraf is. ☒ Het trekt de aandacht, hoe weinig Bergen op Zoom overigens van de nabijheid van het breede schoone water partij trekt, behalve dan voor zijn industrie. De breede strook gronds, die de stad ten zuidwesten van de Schelde scheidt, vooral het oostelijk gedeelte hiervan, het terrein van de linie „Kijk in de Pot”, waar nog golvingen en eenzame boomgroepen aan de oude versterkingen herinneren, zou, met een langs het water aan te leggen boulevard, een kostelijke stadswijk kunnen worden. Er is een uitbreidingsplan ontworpen, maar . . . dit terrein wordt zorgvuldig ontzien. Men moet weten, dat het als militair oefen-terrein gebruikt wordt, en dat Bergen op Zoom, zijn garnizoen zeer beminnde, een actie om de militairen, als zij dan toch aan den waterkant zich moeten oefenen, meer westwaarts, naar den Geertruida-polder b.v. te schuiven, niet schijnt aan te durven. Ja, dat garnizoen van Bergen op

Zoom! Dat is lang niet klein; drie infanteriekazernes zijn er, en nog één artilleriekazerne. Dat geeft heel wat levendigheid aan de stad, en is haar natuurlijk tot niet gering voordeel, wat we haar, die in vroegere eeuwen zoo tengevolge van haar militaire beteekenis te lijden heeft gehad, gaarne gunnen. Maar toch, zij vergeve het ons, als wij hopen dat de sombere voorspelling, in de uitgave „Bergen op Zoom als woonplaats” geuit: „De stad is altijd geweest en zal wel altijd blijven (cursivering van ons) een groote militaire garnizoensplaats”, niet bewaarheid moge worden. ☒ Van het garnizoen naar het Markiezenhof is geen groote sprong want

het laatstgenoemde doet thans als kazerne dienst. Dat is de schoonheid van de oude woning der heeren van Bergen op Zoom niet ten goede gekomen. De voorgevel aan de Steenbergsche straat, die grootendeels van het einde der 15e eeuw dateert, maakt intusschen nog een treffenden indruk, met zijn vele topgevels, opgetrokken van rijk door bergsteen afgewisselden baksteen, behalve de benedengedeelten, waar de witte arduinsteen de alleenheerschappij voert, en waar de vensters voorzien zijn van kunstig gesmeed ijzeren traliewerk. Voor een van deze vensters staat een brievenbus en tegen het traliewerk is het bekende bordje der lichten aangebracht; wellicht kan de Monumentencommissie bewerken, dat de Directeur van het postkantoor deze ontsiering verwijdert. Boven de ingangspoort bevindt zich een groote nis, die, langen tijd ledig geweest zijnde, in 1914 is gevuld met een beeld van den H. Christoffel, op welks voetstuk de verrassende woorden: „De gemeente Bergen op Zoom aan het 3e reg. inf. 1814—1914” te lezen zijn. Verrassende woorden zeker, om meer dan één reden. Want daaruit blijkt in de eerste plaats, dat ook het Protestantsche gedeelte der burgerij aan deze schenking van het

Foto C. Steenbergh.

DE VOORGEVEL VAN HET MARKIEZENHOF TE BERGEN OP ZOOM
AAN DE STEENBERGSCHES STRAAT.

beeld van den sterken Heilige met het zachte gemoed heeft medegedaan, wat getuigt van een toenadering op godsdienstig gebied, die vrij zeldzaam kan genoemd worden. En verder, is het niet een bijzonderheid, dat aan een regiment infanterie in dit land een heiligenbeeld wordt geschonken? Ten slotte kan er uit worden opgemaakt dat de gemeente Bergen-op-Zoom het maar wát aardig vindt, dat men van het oude hof van Bergen op Zoom's markiezen een kazerne heeft gemaakt, met alle nadeelige gevolgen van dien. Het is heel verrassend en typisch, dit opschrift. Maar misschien wil de Monumenten-commissie, als zij toch den directeur van het postkantoor aanschrijft, tevens overwegen, of zij niet heeft te streven naar verwijdering van dit in den ouden gevel kwalijk-staande opschrift. ☒

De poort doorgedaan zijnde, staat men op een ruime binnenplaats, welke reeds op bladz. 388 van het vorige nummer werd afgebeeld. Een der zijden van deze plaats prijkte voorheen met een open galerij, die echter reeds in de eerste helft van de 18de eeuw was dicht gemaakt. Aan deze binnenplaats ziet men het bewaard gebleven onderstuk van den eens zoo merkwaardigen achtkanten toren van het Markiezenhof, die, daar het bovendeel dat een spits miste, veel wijder was in omtrek dan het benedendeel, eenigszins de gedaante had van vele water-torens van den tegenwoordigen tijd. In de 19e eeuw heeft men het wenschelijk geacht hem af te breken. 1). We kunnen hier van het oude gebouw afscheid nemen; het inwendige bezit niets bezienswaardigs meer; ook de luister van de „hooge" of St. Christoffel-zaal, waarin de reeds besproken fraaie schouw prijkte, is verdwenen. Alleen de noordelijke zijgevel, aan een nauw straatje, heeft, met zijn erker, ook nog iets schilderachtigs behouden. ☒ In dit mooie en eens zoo statige, thans jammerlijk geschonden paleis woonden de heeren van Bergen op Zoom, woonde ook, al was 't toen waarschijnlijk nog niet geheel voltooid, Jan met de Lippen, die niet, zooals wij in 't vorige nummer schreven, zich bepaalde tot 't kussen van zijne schoone vrouw, daar hij — wij lazen het daar juist — behalve zijn tien echte kinderen, nog veertig bastaarden achterliet. Vandaar het rijmpje onder zijn portret:

„Jan met de lippen alhier
Naar het leven geschilderd zeer fier
Had vijftig kinderen
't Was allen mans getier
Stierf duizend vierhonderd negentig en vier".

☒ Het zou voor de rust in Europa wel zeer bevorderlijk zijn, als Duitschland den heer Poincaré eenige duizenden Jan met de Lippen's wist te bezorgen. . . . ☒ Nadat het huis van Glymes in 1587 was uitgestorven, wisselden de regeerende geslachten elkander voortdurend af. Den markgraven werden nagenoeg niet anders als dochters geboren. Zoo nu en dan heulden ze met den vijand, zooals Jan van Withem, en Egon de la Tour

d'Auvergne, en dan kwam het markiezaat een tijdje aan de Oranjes. In 1795 kwam aan de markgrafelijke waardigheid en macht een einde. Die macht was niet geheel zonder betekenis. Want de markgraaf stelde alle rechters en regeeringspersonen in zijn markiezaat aan, zonder ze eerst aan de Staten te behoeven voor te dragen; in zijnen naam werd recht gesproken; hij had het recht van verbeurdverklaring van goederen, en het recht van gratie. ☒ Nabij het Markiezenhof vindt men de Lieve Vrouwestraat, die naar de poort van dien naam voert. 't Is nog te zien dat zij eertijds een der deftigste straten der stad moet zijn geweest, maar vermoedelijk heeft de ramp van 1831 — de ontploffing greep in haar nabijheid plaats — haar voornaamheid veel afbreuk gedaan. Nabij de

poort valt nog een sierlijke gevel van 1641 op, die helaas zijn top mist, en natuurlijk weer beschilderd is. ☒ Maar thans de Groote kerk bezocht! Een gebouw met een lange, droeve geschiedenis. Ongeveer ter zelfder plaatse moet reeds in 't jaar 1000 een kerkje zijn gesticht, aan de in deze streek zeer geliefde H. Geertruid gewijd, dat vermoedelijk bij den brand van 1397 is vernield; de nog bestaande St. Lambertus kerk, in de 13de eeuw, naast haar begonnen, werd in den aanvang der 15de eeuw o.a. door aanbouw van een hoog koor belangrijk vergroot en in 1442 tot een kollegiale kerk verheven. Nog voortdurend is, ook nog in de 16e eeuw, aan het gebouw gewerkt. Maar in 't begin van den 80-jarigen oorlog kwamen de rampen. In 1580 werd zij door het grauw en een gedeelte der bezetting geplunderd en in 1584 brandde een gedeelte van de kerk af. Van 1584 tot 1587 diende zij als kazerne; daarna kwam zij in 't bezit der Hervormden, wier beginselen verboden haar nog overgebleven luister onaangestast te laten. ☒ Tijdens het beleg van 1622 drong wel een kogel in de kerk door, maar werd zij slechts weinig beschadigd; anders was 't tijdens het beleg van 1747, toen van den toren slechts de romp en van de kerk weinig meer dan sterk afgebrokkelde muren overbleven. In 1751 werd de bouwval weer tot kerk gemaakt, en ontstond het nog aanwezige gebouw, dat, hersteld overblijfsel van een uit verschillende eeuwen dagtekenend en sterk geschonden bedehuis, geen schoon geheel meer vormt, al kan men hier

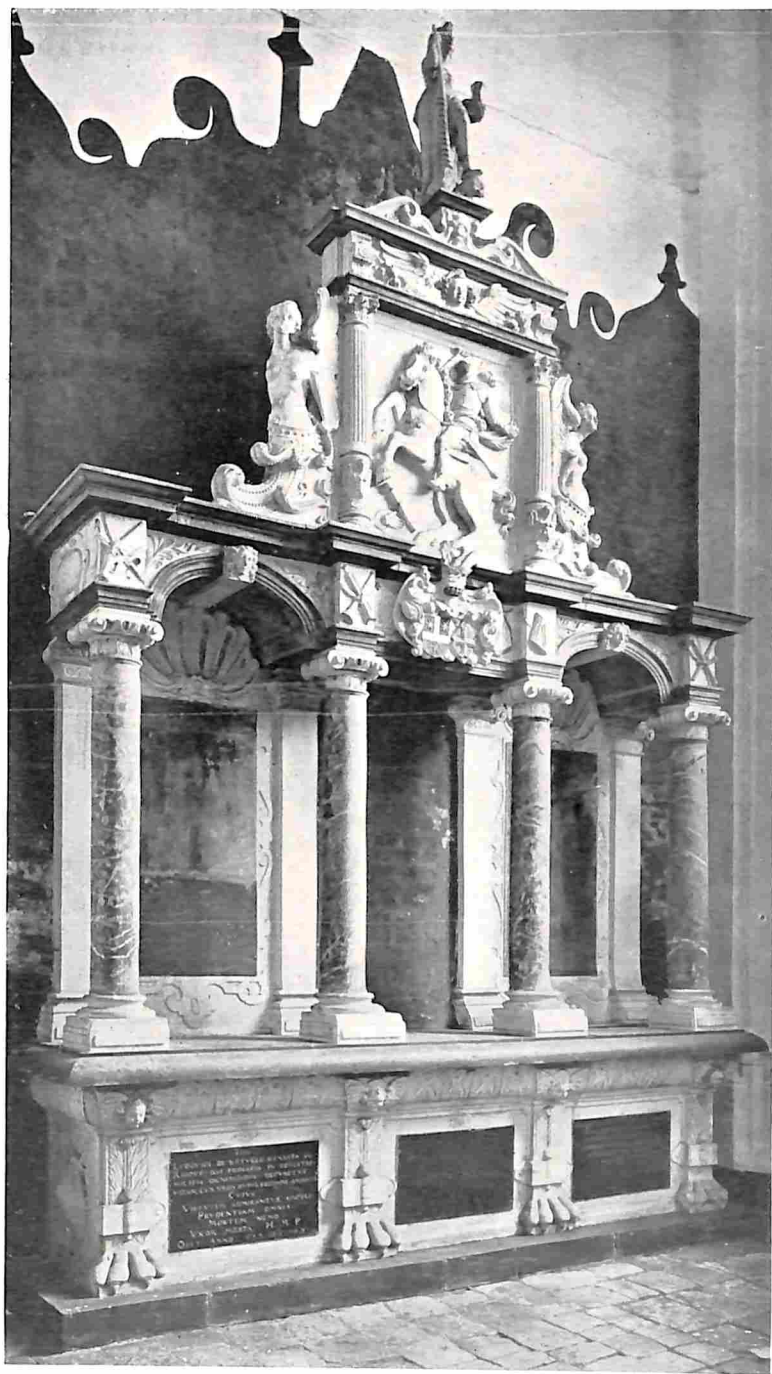

Foto C. Steenberg.
GRAFMONUMENT VOOR LODEWIJK DE KETULLE (1631)
IN DE ST. LAMBERTUSKERK TE BERGEN OP ZOOM.

en daar nog wel opmerken, welk een statig gebouw het eens moet zijn geweest. ☒ Nog slechts een gedeelte van het schip wordt voor de godsdienstoefeningen gebruikt. Daar vormen een viertal koperen kronen, en de fraaie gesneden preekstoel en orgelgalerij in den Louis XV-stijl bijkans de enige schoonheid. De wijkwast, die nog steeds in de Hervormde kerk een gewichtige plaats inneemt, wordt er met hartstocht gehanteerd, ook in het niet gebruikte gedeelte der kerk, dat er mitsdien helder, maar kil uitziet. De oostelijke zijde van het koor eindigt thans in een rechten muur, waartegen verschillende min of meer gehavende graftomben zijn geplaatst, waarvan wij er een tweetal afbeelden. Bijna alle werden opgericht voor thans vergeten grootheden: hooggeplaatste officieren van het garnizoen. Een der fraaiste is dat hetwelk gewijd is aan de

1) Volgens van der Aa was hij er nog in 1840.

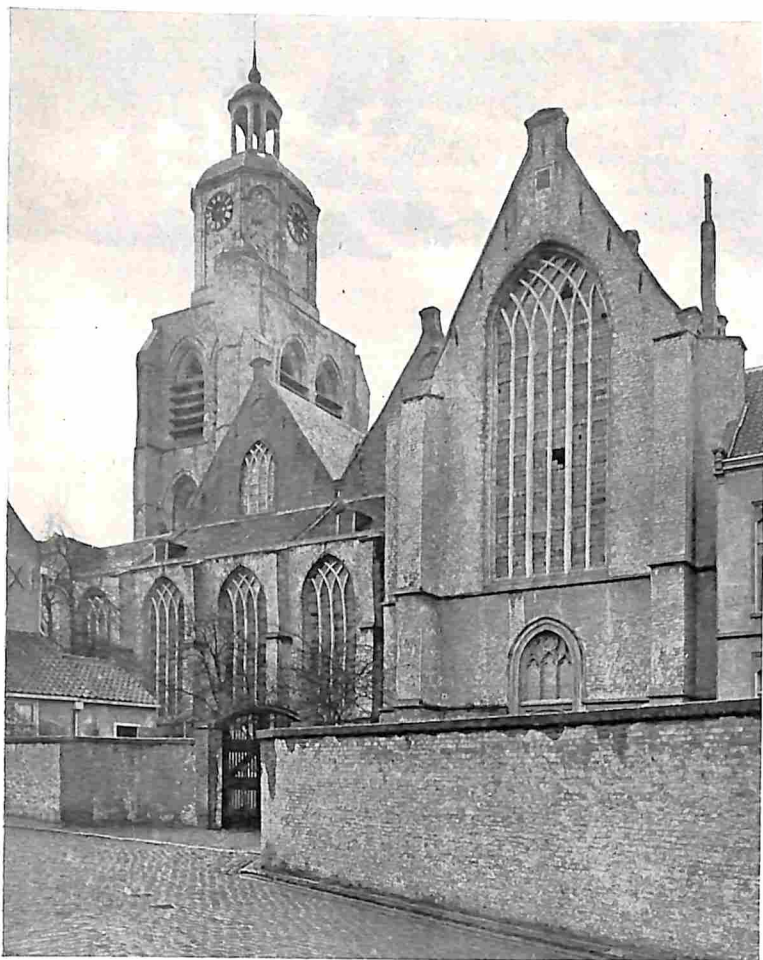

Foto C. Steenbergh.

DE ST. LAMBERTUSKERK TE BERGEN OP ZOOM,
GEZIEN VAN DE KERKSTRAAT UIT.

nagedachtenis van Generaal Karel Morgan († 1642); mooi ook is het gedenkteeken, door Amarentia van Ravenswaaij voor haar in 1631 gestorven echtgenoot Lodewijk van de Ketulle, Heer van Rihove, opgericht. ☞ Achter de kerk, op de vroegere Paradeplaats, daar waar de oude St. Geertruidskerk en een gedeelte van het koor der St. Lambertuskerk zal gestaan hebben, vindt men thans een plantsoentje, waar door al te veel lommer de kinderen van Flora, die in het tuintje van den koster, naast de kerk, een lust der oogen zijn, wel wat in 't gedrang komen; dit plantsoentje schijnt tevens tuin van het feestgebouw Thalia te zijn. ☞ Het militair hospitaal, voorheen een vrouwenklooster van de orde der Reguliere kannonnikessen van St. Magaretha en in het jaar 1461 gesticht, na de Hervorming dienende tot verblijf van den door den Markgraaf aangestelden Gouverneur der stad, heeft tijdens het beleg van 1747 zijn toren en kapel verloren, en vertoont thans weinig opmerkelijks meer. ☞ Een van de weinige typische-oude hoekjes van Bergen op Zoom wordt nog gevormd door de oude kerk van het voormalige St. Catharina-gasthuis, nog vroeger klooster der Recollecten; deze kerk is van binnen door een muur in tweeën gedeeld, en de eene helft is bij de Evangelisch-Luthersche gemeente in gebruik. De andere helft werd van 1686 tot 1828 door de Waalsche gemeente voor haar godsdienstoefeningen gebruikt. En als we nu nog 't eenvoudige 17e eeuwse Provoost-gebouw, eens de woning van den Provoost-geweldiger, hebben vermeld, kunnen we ten slotte nog even een wandeling maken ten noorden der stad, waar ter plaatse van de vestingwerken plantsoenachtige boulevards aan de noordwestzijde, nabij het oude ravelijn in het „Pillekens water”, uitloopen in een in 1886 naar 't ontwerp van den Leuvenschen tuinarchitect Lieving Rosseels aangelegd park in sterk-romantischen landschapsstijl; hier en daar zijn natuurlijk de kronkels van vijvers en paden zenuwschokkend, maar op vele plaatsen bezit toch dit park, dat bovendien uitstekend onderhouden wordt, een schoonheid, die bijna met de onnatuurlijkheid van zijn quasi-natuurlijken aanleg doet verzoenen, en den aanlegger als een knap kunstenaar doet kennen. Een in haar soort kranige schepping is dit „Volkspark”. ☞ Niet ver van daar ziet men een prullig zuiltje, een schepping, die op geen enkele wijze te verdedigen is. Daarop leest men: „1813—1888. Opgedragen door leerlingen en leeraars R.H.B.S. (de volgorde getuigt niet van eerbied!) aan de gemeente”. Terherinnering aan de herkegenonafhankelijkheid, moet ge weten. . . .

Het is verwonderlijk dat sommige steden, die een hoogst-merkwaardig eigen verleden hebben, dat stof tot deschoonste monumenten zoude kunnen geven, prijken met zuiltjes of naaldjes, die moeten getuigen van vreugde over een algemeen-vaderlandsche gebeurtenis, maar meestal slechts getuigen van gebrek aan smaak en . . . geld. Bergen op Zoom, hopende erfgename te worden van Brugge, Bergen op Zoom, met haar lichaam het bedreigde vaderland tegen den aanval der vijanden verdedigend, ziehier iets wat een beeldhouwer toch wel zou kunnen inspireeren. Berg het malle „monumentje” op, Bergen op Zoom, en zin op iets beters. En vergeet dan ook niet het St. Geertruidafonteintje, waarvoor wij, om niet in herhalingen te vervallen, verwijzen naar „Buiten” van 6 Dec 1919.

☞ Volgens gewoonte is van ons bezoek aan deze stad geen aanhoudende juichkreet het gevolg geweest. Deze kreten worden vervelend, en ten slotte luistert men er niet meer naar. Een zacht gejuich, een getemperde loftuiting, zoo nu en dan, vindt meer geloof. En meer dan als wij hierboven een opgewonden reclame-artikel hadden geschreven, zullen onze lezers ons gelooven, als we eindigen met te zeggen, dat Bergen op Zoom, hoe weinig er nog aan zijn betekenisvol verleden herinnert, hoeveel leelijks er ook moge te zien zijn, toch behoort tot de kleine steden, van welke men een aangename indruk behoudt, en die wel een bezoek verdienen. Zij 't niet in de eerste plaats om zich zelve, dan om hunne omstreken. Bergen op Zoom, en dat vormt toch wel zijn grootste aantrekkelijkheid, is niet alleen gelegen tusschen twee toegangspoorten tot de zoo bekoorlijke Zeeuwsche eilanden, maar kan bovendien bogen op een zeer schoone omgeving, die minder bekend is dan ze verdient. Misschien daarover eens een volgende maal. A. I.

WAT IS INSTINCT?

door C. BINGHAM NEWLAND.

MIST heeft altijd een neerdrukkenden invloed, geestelijk zoowel als lichamelijk. Het is dus mogelijk dat de onderbewuste waarneming gedrukt wordt door zekere weersgesteldheid, en dat dit voldoende

Foto C. Steenbergh.

GRAFTEEKEN VOOR GENERAAL KAREL MORGAN IN
DE ST. LAMBERTUSKERK TE BERGEN OP ZOOM (1642).

is om duiven te weerhouden met mistig weer uit te vliegen. Dit is echter zeker, dat vogels, eenmaal aan 't vliegen, niet ten einde raad zijn als ze door mist worden overvallen. Ik zelf heb „vluchten” op den trek gezien, die gestadig rechtaan rechtuit vlogen in een dichten mist. Laagvliegende groepjes, van de andere afgeraakt, kwamen bij tusschenpoozen voorbij en vlogen in dezelfde richting voort als de eerste. ☒ Het onbewust vermogen, als „telaesthesia” bekend — waarneming over verren afstand, of vermogen om over de grenzen van tijd en ruimte heen te zien — is naar mijn meening de verklaring voor wat wij onder richtingszin verstaan. Hierover zal ik later nog meer te zeggen hebben.

HOOFDSTUK XVIII.

KIKVORSCHEN EN PADDEN.

☒ Nu eens in 't midden gelaten of duiven in staat zijn onder 't vliegen waarnemingen te doen, men moet toch toegeven, dat ze er alle gelegenheid voor hebben. Maar slaan we nog eens een bladzijde om in het boek der natuur, dan zien we het gedrag van een dier, dat eigenlijk zijn omgeving niet overziet en zich daar toch een doel kiest. ☒ Vroeg in 't voorjaar trekken kikkers en padden (de laatste schuwen het water behalve in den paartijd), regelrecht over land naar een vijver of een waterplas. Is het een afgesloten terrein, dan worden deze dieren door allerlei hindernissen belemmerd, in den vorm van heggen, hoogten en dicht kreupelhout, en toch schrikt niets hen af. Laag als ze zitten in het gras, kunnen de kikkers bijna niets om zich heen zien. ☒ Sommige van deze reizigers moeten groote afstanden afleggen, en daar ze zich niet gemakkelijk voortbewegen, doen ze dagen over zoo'n tocht. Maar behalve zij die ten prooi vallen aan roofdieren (en dat zijn er veel), leeft er geen kikker of pad, die den weg naar den waterkant niet vindt. Hierin moge niets opmerkelijks zijn voor streken waar veel water voorkomt; verlangt men echter een bewijs voor de gave die de kikker in zijn onderbewustzijn bezit, dat kan iedereen, die er belang in stelt, ruimschoots krijgen. Hij hoeft slechts in 't goede jaargetijde een waterplas te bespieden, welke niet in verbinding met ander water staat en bekend is als broedplaats. Is ze 's zomers droog, zooveel te beter, want dan zal ze geen kikkers bergen, die daar, of daar in de buurt, zouden kunnen blijven. Als 't nu tijd is ('s nachts meestal) zal men de kikvorschachtigen (batrachia) van alle kanten zien toestroomen. Nu kan een kikker zich dit water niet anders herinneren (mocht hij er ooit geweest zijn) dan van een jaar her, toen hij wellicht uit dienzelfden plas te voorschijn is gekomen na afloop van zijn donderpadbestaan. Volgens het stelsel, waarnaar de natuur in zoo'n geval gewoonlijk te werk gaat, is het mogelijk dat kikkers naar het water terugkeeren waarin ze uitgebroed werden. Men weet dat van visschen (Salmonidae.) ☒ In ons geval merken we op, dat de donderpadden (nu kikkers), zoodra ze pooten hebben gekregen, zich onbewust genoopt voelen het water te verlaten — men ziet ze er bij honderden uithippen als ze nog niet grooter dan een erwten zijn — en er na een zeker verloop van tijd weer door dezelfde kracht toe aangetrokken worden. Dat gaat zoo geregeld als de slinger van een klok, die altijd met dezelfde regelmatigheid slingert, naar links of rechts. De machine der natuur is waarlijk niet minder nauwkeurig. ☒ Het volgende is een nog merkwaardiger staaltje van aangeboren richtingszin die een dier naar afgelegen watergaten voert, van wier ligging het onmogelijk iets afweten kan. Ik bedoel de zoetwater-aal, van wiens levensgeschiedenis en wijze van voortplanting tot voor zeer korten tijd nog niets bekend was. Men wist echter dat paling in rivieren en vijvers woont en

men vond geen spoor van de eieren, noch in het water, noch in den visch zelf. Deze omstandigheid was klaarblijkelijk aanleiding tot een zonderling bijgeloof, en wel, dat paling uit paardenhaar ontstond! Zoo ongelooflijk als het mag klinken, maar dat werd algemeen, onder beschaafde menschen zelfs, aangenomen. Dit geloof vond zijn oorsprong waarschijnlijk in het feit, dat er in slooten en vijvers een soort waterworm bestaat (Gordius aquaticus), die niets heeft te maken met paling, maar zeer zeker op een levend geworden paardenhaar lijkt. Het is nu echter bevestigd, dat de alen ofschoon ze misschien jarenlang in zoet water leven, werkelijk uit zee afkomstig zijn. Ten einde de soort in stand te houden trekken jaarlijks een zeker aantal alen naar zee om kuit te schieten. In 't voorjaar vinden de jongen, als „trek-alen” hun weg naar de mondingen der rivieren, en in eindeloze scharen trekken ze stroomop; sommige bereiken zelfs de bron der rivier. Zoo sterk is die onbewuste neiging in deze vezelachtige diertjes, dat niets hen op hun tocht kan stuiten; molendammen, waterkeeringen, watervallen, overal komen ze over heen; kunnen ze niet zwemmen, dan kronkelen ze over steenen en hoogten, tot ze 't water stroomop bereikt hebben. Ja, waar er maar ergens geschikt water bestaat, de aal zal het vinden, al was 't ook een afgelegen vijver zonder verbinding met ander water. ☒ Dat er in zulke vijvers aal werd gevonden verbaasde vroeger niemand, want men nam aan dat ze daar uitgebroed

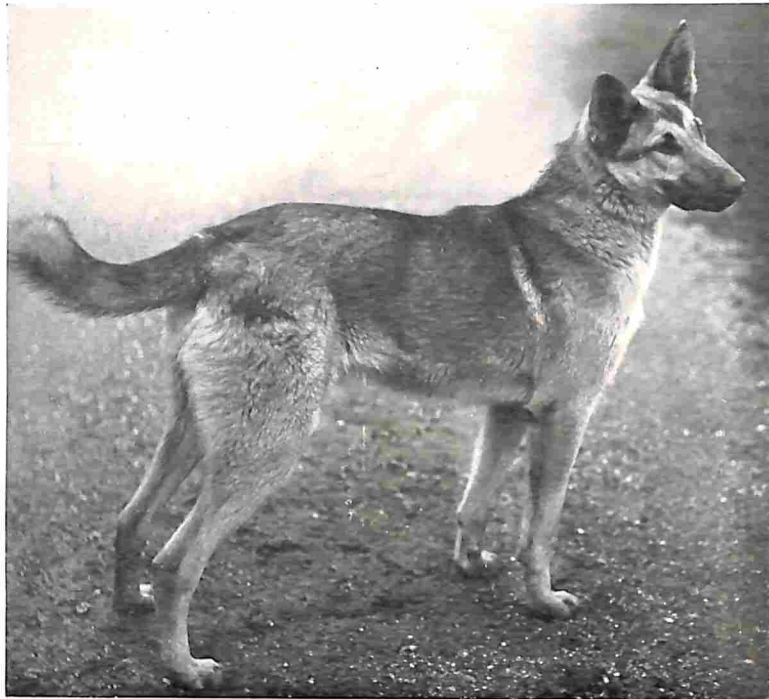

Foto C. Steenbergh.

DUITSCHER STAANDE HERDERSHOND.

werden; maar nu weten we dat ze zulke plaatsen slechts van de rivier uit kunnen bereiken. Een klein beekje of een vochtige greppel is vaarwater genoeg, maar ontbreekt dit, dan gaat de aal ook over land en kronkelt zich met slangachtige bewegingen door de weiden. Meestal trekt hij 's avonds of 's nachts, als het gras nat is van dauw. Nu de natuur zooveel beter wordt waargenomen dan vroeger, zijn deze tochten der alen over heg en steg zeer dikwijls opgemerkt. ☒ Dit is in letterlijken zin een „visch op het droge”; en toch heeft de aal evenzeer een doel als de kikvorsch. ☒ Om zoo te zeggen thuis is een soort eigenlijk alleen daar, waar ze gewoonlijk voortgebracht wordt. De zoogenaamde rivieraal is dus duidelijk een zeevisch, die veel de rivier opkomt om te azen. ☒ Gaan we in 't verre verleden terug, dan kunnen we ons voorstellen, dat zealen in de buurt der riviermondingen leefden en aangetrokken werden door een voedselvoorraad in den vorm van wormen enz., die het getij hun scmtijds toespoelde. Daar zoo'n toevloed echter slechts af en toe kwam, is het natuurlijk te veronderstellen, dat de alen vol verwachting de gewoonte kregen de rivier op te zwemmen om ze te zoeken. Na zekeren tijd wordt zoo'n gewoonte een tweede natuur, en eindelijk wordt ze erfelijk. Met de verandering van omgeving ontstaan er andere verschillen, tot de dieren zich in alle opzichten bij hun gewijzigde omgeving hebben aangepast. Op deze manier ontstaat er een nieuwe soort en deze blijft bestaan zolang de omgeving dezelfde blijft. ☒ Ondanks anderen vorm en verschillende leefwijze echter, hoort de aal toch nog steeds in zee thuis. Ofschoon er stellig ontelbare eeuwen zijn voorbijgegaan, sinds de eerste aal zijn ontdekkingsreis in zoet water begon, vergeet het onderbewustzijn, bij wijze van zeggen, nooit, dat alleen in zout water het ras tot voortteling kan komen. Vandaar de trek der alen uit het water binnenslands naar zee.

(Wordt vervolgd).

Ontvangen boeken.

W. L. & J. Brusse's Uitg. Mij. zond ons wederom een dierenboek van William J. Long, wederom door Cilia Stoffel vertaald, n.l. „Op herten uit”.